

מנה בנתן

לע"נ הגאון רבי שמואל יעקב בן רבי ישכר דב בורנשטיין זצוק"ל
הערות והנצחות טל' 0548449853 או מייל
MABADAF12@GMAIL.COM

שיעון חזק הומי בדרך קצרה

גליון 176 פרשת אמור תשפ"א

סוטה לט-מה

אותו ואינו מסביר פנים, ובתחילה ר' אבהו היה אומרם אך אחר שראה שר' אבא מעכו לא אמר הפסיק לאומרם.

עוד אמר ר' אבהו שמתחילה חשב שהוא עניו עד שראה שר' אבא מעכו אמר דבר אחד והמתורגמן שלו אמר דבר אחר והוא לא הקפיד עליו א"כ הוא עצמו לא נקרא עניו, וענותנותו של ר' אבהו היתה שאשתו ספרה לו שאשת המתורגמן שלו אמרה לה בעלי אינו צריך את ר' אבהו והוא רק גוחן אליו לעשות לו כבוד, אמר ר' אבהו לאשתו מה אכפת לך העיקר שממני וממנו יהיה קילוס להקב"ה, וכשרצו למנות את ר' אבהו בראש ראה ר' אבהו שר' אבא מעכו יש בעלי חובות רבים ואמר לחכמים שימנו את ר' אבא.

פעם הלכו ר' אבהו ור' חייא בר אבא למקום אחד ור' אבהו דרש באגדה ור' חייא בר אבא דרש בסוגיות, והציבור עזב את ר' חייא כדי לשמוע את ר' אבהו וחלשה דעת ר' חייא אמר לו ר' אבהו שזה משל לב' אנשים שאחד מכר אבנים טובות ואחד מכר מיני סדקית שכולם קופצים לקנות סדקית, ותמיד ר' חייא בר אבא היה מלוה את ר' אבהו לאכסניתו ובאותו יום ר' אבהו ליוה את ר' חייא לאכסניתו ובכל זאת לא התיישבה עליו דעתו.

רב אומר שכשהש"ץ אומר מודים כל הקהל אומרים מודים אנחנו לך ה' אלוקיני על שאנו מודים לך, ושמואל אומר שאומרים אלוקי כל בשר על שאנו מודים לך, ור' סימאי אומר שאומרים יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך, ונהרדעי אמרו בשם ר' סימאי שאומרים ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך, ורב אחא בר יעקב היה מסיים כן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גלויותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלב שלם על שאנו מודים לך, ורב פפא אומר שיש לומר כדברי כולם.

ר' יצחק אומר לעולם תהיה אימת ציבור עליך שהרי הכהנים עומדים כלפי העם למרות שאחוריהם כלפי שכניה, ור"נ לומד מהפסוק **ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי** ומדוע כפל אחי ועמי אמר ר"א שהוא אמר להם אם אתם שומעים לי אחי אתם ואם לא אתם עמי וארדה בכם במקל, ורבנן למדו כבוד ציבור מאחד מט' תקנות שהתקין ר' יוחנן בן זכאי שאין הכהנים עולים לדוכן בסנדליהם ולכאורה הטעם הוא מפני כבוד ציבור, ורב אשי דוחה שהתקנה היא שמא תפסק רצועה בסנדלו והוא ילך לקשרה ויאמרו שהוא בן גרושה או חלוצה.

עמוד ב במקדש אומרים ברכת כהנים בברכה אחת שלא עונים אמן במקדש, ולמדו את זה בכרייתא מהפסוק **קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם**, ועל כל ברכה אומרים תהלה שכתוב **ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה והיינו שעל כל ברכה יש לומר תהילה.**

משנה בברכת כה"ג ביוה"כ נוטל חזן הכנסת ס"ת ונותנה לראש הכנסת והוא נותנה לסגן והסגן נותן לכה"ג והוא קורא בו אחרי מות ואך בעשור וגולל את התורה ומניחה בחיקו ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן ופרשת בעשור שבחומש הפקודים קורא בעל פה, ומברך ח' ברכות: על התורה על העבודה ועל ההודיה ועל מחילת העוון ועל המקדש ועל ישראל ועל הכהנים ועל ירושלים והשאר תפלה. **גמרא** לכאורה יש להוכיח ממה שנותנים לחזן והוא לראש הכנסת וכן הלאה שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב, ויש לדחות שהכל הוא מפני כבודו של הכה"ג.

שנינו במשנה כה"ג עומד ומשמע שישב קודם וקשה שאין ישיבה בעזרה מלבד מלכי בית דוד שכתוב **ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי**, ויש לומר כדברי רב חסדא שזה היה בעזרת נשים, אך קשה ששנינו בכרייתא קראו בו בעזרה ולר"א בן יעקב קראו בו בהר הבית שנאמר,

דף מא ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים, ורב חסדא ביאר בת"ק שזה היה בעזרת נשים.

יש להקשות איך הכה"ג דילג מאחרי מות לאך בעשור והרי שנינו מדלגים בתורה ולא בנביא, פירש אביי שזה היה בכדי שלא יפסוק המתורגמן, אך קשה ששנינו באותה משנה שמדלגים בנביא ולא בתורה ומדלגים בכדי שלא יפסוק המתורגמן ומשמע שבתורה כלל לא, ויש לומר שבענין אחד מדלגים גם בתורה ואילו בנביא מדלגים גם בשני ענינים, וכשמדלגים זה רק בכדי שלא יפסוק המתורגמן, וכן שנינו להדיא בכרייתא שמדלגים בתורה בענין אחד ובנביא ב' ענינים

דף לט מר בר אשי הוכיח מהמשנה שהמתכוון להזות מי חטאת לפניו והזה לאחוריו, או שהתכוון לאחוריו והזה לפניו פסול, ואם התכוון לפניו והזה על הצדדים שלפניו כשר, א"כ גם בברכת כהנים מועיל בצדדים שלפניהם.

רבא בר רב הונא אומר שאחר שנפתח ספר תורה לקריאה אין לדבר אפילו בדבר הלכה, שכתוב **ובפתחו עמדו כל העם**, ועמידה היא שתיקה, שכתוב **והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד**, ור' זירא אומר שרב חסדא למד מהפסוק **ואזני כל העם אל ספר התורה**. **ריב"ל אומר** שחזקן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו, שנאמר **שאו ידיכם קודש וברכו את ה'.**

תלמידי ר"א בן שמוע שאלוהו בזכות מה הארכת ימים, אמר להם מעולם לא עשיתי את ביהכנ"ס קפנדריא, ולא פסעתי על ראשי עם קודש שהקדים לבא לפני כולם, ולא נשאתי כפי בלי ברכה.

אמר ר' זירא בשם רב חסדא שהברכה היא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה, אחר הברכה אומר יה"ר מלפניך ה' אלוקיני שתהא ברכה זו שציותנו לברך את עמך ישראל לא יהיה בה מכשול ועוון, והנהיג רב חסדא את רב עוקבא ודרש שאחר שמחזיר פניו לציבור אומר הכהן רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו **עמוד ב** מה שהבטחתנו **השקיפה ממעון קדשך מן השמים.**

רב חסדא אומר שהכהנים יכולים לכון חזרה ראשי אצבעותיהם אחר שיחזירו פניהם מהציבור, והקורא רשאי לקרוא כהנים רק אחר שכלה אמן מפי הציבור והכהנים יכולים להתחיל בברכה רק אחר שכלה הדיבור מפי הקורא, והציבור יכול לענות אמן רק אחר שכלה הברכה מפי הכהנים, ואין הכהנים מתחילים בברכה אחרת אלא רק אחר שגמרו הציבור לענות אמן, ור' זירא אמר בשם רב חסדא שהכהנים מחזירים פניהם רק אחר שמתחיל הש"ץ שים שלום, ולא עוקרים רגליהם ללכת רק אחר שגמר הש"ץ שים שלום.

עוד אמר ר' זירא בשם רב חסדא שהציבור לא יענה אמן קודם שכלתה הברכה מפי הקורא, והקורא לא יתחיל להקריא עד שיכלה אמן מפי הציבור, והמתרגם לא יתחיל לתרגם עד שכלה הקורא לקרוא את הפסוק, והקורא לא יתחיל לקרוא פסוק אחר עד שכלה המתרגם לתרגם.

ר' תנחום אומר בשם ריב"ל שהמפטיר בנביא צריך לקרוא תחילה בתורה, והמפטיר לא יתחיל להפטיר קודם שגמרו לגלול את הס"ת. **עוד אמר ר' תנחום** בשם ריב"ל שהש"ץ אינו רשאי להפשיט את התיבה בציבור מפני כבוד ציבור, והציבור לא רשאי לצאת קודם שהחזירו את הס"ת למקומו, ושמואל אומר שלא יצאו עד שיצא ס"ת, ולא נחלקו אלא ששמואל דיבר כשאין פתח אחר ליציאת הס"ת, ואמר רבא שבר אהינא ביאר לו שלמדו את זה מהפסוק **אחרי ה' אלוקיכם תלכו.**

ר' זירא אומר בשם רב חסדא שכשהכהנים מברכים את העם אומר הציבור **ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה'**, ואמר רב אסי שבזמן ברכת כהנים של מוסף בשבת הציבור אומרים **שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה**, אך לכאורה יכלו לומר גם **יברכך ה' מציון** אמר יהודה בן ר"ש בן פזי שכיון שהתחילו בברכותיו של הקב"ה הם מסיימים בהם, ואמר רב אחא בר יעקב שבברכת כהנים של מנחה בתענית אומרים **אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך מקוה ישראל ה' מושיענו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע**,

דף מ אמר מר זוטרא או שבכרייתא שנו שבברכת כהנים בתפלת נעילה ביוה"כ הציבור אומרים **הנה כי כן יבורך גבר ירא את ה' יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בניס לבניך שלום על ישראל**, ורב יוסף אומר שאת הפסוקים הנ"ל אומרים בין ברכה לברכה, ולרב ששת אומרים אותם בזמן הזכרת ה', ונחלקו רב מרי ורב זביד אם אומרים כל פסוק מול פסוק של כהנים או שאומרים את כולם בכל פסוק, רב חייא בר אבא אומר שהאומרם בגבולים הוא טועה, ור' חנינא בר פפא אומר שגם במקדש א"צ לאומרם שלא מסתבר שיש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, ור' אחא בר חנינא אומר שגם בגבולין יש לאומרם שלא מסתבר שיש עבד שמברכים

ובכל מקרה זה בכדי שלא יפסוק המתורגמן, ולא מדלגים מנביא לנביא אך בנביא של תרי עשר יכול לדלג אך לא מסוף הספר לתחילתו.

הכהן גדול אומר יותר ממה שקראתי כתוב כאן כדי שלא יצא לעז על הס"ת.

הכהן גדול קורא בעשור של חומש הפקודים בעל פה, ולא אומרים שיגלו ויקרא כדברי רב הונא בר יהודה בשם רב ששת שלא גוללים ס"ת בציבור, ולרב הונא לא מביאים ס"ת נוסף כדי שלא יאמרו שנפגם הס"ת הראשון, ולר"ל, שלא מברכים ברכה שאינה צריכה, ומה שבקריאת ר"ח טבת שחל בשבת מביאים שני ס"ת נוספים ולא חששו לפגמו של ראשון ששם זה ג' אנשים בג' ס"ת אך אדם אחד בב' ספרים יאמרו שהיה פגם.

הכה"ג מברך על התורה כמו שמברכים בביהכ"ס על העבודה וההודאה ומחילת העון כתיקנם על המקדש בפני עצמו ועל הכהנים בפני עצמם ועל ישראל בפני עצמן ועל ירושלים בפני עצמה והשאר תפילה, והברייתא מוסיפה תפלה תחינה ובקשה שעמך ישראל צריכים להושע וחותרם בשומע תפילה, ולאחר מכן כל אחד מביא ס"ת מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים.

משנה פרשת המלך היתה במוצאי יו"ט ראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית ועושים בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה שנאמר **מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה**, וחזן הכנסת נוטל את הס"ת ונותנה לראש הכנסת והוא נותן לסגן והסגן לכה"ג והכה"ג למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב, ואגריפס המלך עמד וקיבל וקרא בעמידה ושבחוהו חכמים, וכשהגיע לפסוק **לא תוכל לתת עליך איש נכרי** זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה, וקורא מתחילת דברים עד **שמע**, והיה אם **שמע**, ו**עשר תעשר**, כי **תכלה לעשר**, ואת פרשת המלך וברכות וקלות עד שגומר את כל הפרשה, והמלך מברך את הברכות שמברך הכה"ג אך במקום ברכת מחילת העון הוא אומר ברכת רגלים. **גמרא** אין לומר בשמיני לחג אלא בשנה שמינית וכתוב את כל הסימנים שאם היה כתוב **מקץ** היינו אומרים שמונים ומתי שנכנסו לארץ אף שלא חל בשמיטה לכן כתבו **שנת השמיטה** ואם היה כתוב **שמיטה** היינו אומרים בסוף השמיטה לכן כתבו **במועד** ואם היה כתוב **במועד** היינו אומרים בראש השנה לכן כתבו **בחג הסוכות**, ואם היה כתוב **בחג הסוכות** היינו אומרים אפילו ביו"ט אחרון לכן כתוב **בבא כל ישראל עמוד ב** והיינו מתחילת המועד.

ממה שחזן הכנסת נותן לראש הכנסת יש להוכיח שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב, ואביי דוחה שהכל הוא מפני כבוד המלך.

המלך עומד וקורא משמע שהוא יושב קודם, ויש להקשות שאין ישיבה בעזרה מלבד מלכי בית דוד, ויש לומר כדברי רב חסדא שזה היה בעזרת נשים.

חכמים שבחו את אגריפס שעמד וקיבל וקרא משמע שהוא עשה כראוי, ולכאורה רב אשי אמר שאפילו למ"ד שנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול אך מלך שמחל על כבודו אינו מחול שכתוב **שום תשים עליך מלך** שתהא אימתו עליך, ויש לומר שלמצוה זה שונה **שנו** בשם ר' נתן שכשהחניפו לאגריפס התחייבו שונאיהם של ישראל כליה, ואמר ר"ש בן חלפתא שמיום שגבר אגרופה של חנופה התעוותו הדינים והתקלקלו המעשים ואדם לא יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך, ור' יהודה בר מערבא דרש בשם ר"ש בן פזי שמותר להחניף לרשעים בעוה"ז שנאמר **לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכליל לא יאמר עוד שוע משמע שבעוה"ז מותר, ור"ל למד מהפסוק כראות פני אלוקים ותצרני**, וזה לא כר' לוי שאומר שהמשל של יעקב ועשו הוא כאדם שזימן את חבירו והכיר שהוא רוצה להרגו הוא אומר לו טעם התבשיל שטעמתי הוא כשל בית המלך ואז המזמין אומר לעצמו שהוא מכר של בית המלך והוא מפחד לפגוע בו.

ר"א אומר שמי שיש בו חנופה מביא אף לעולם שכתוב **וחנפי לב ישימו אף**, ואין תפלתו נשמעת שכתוב **לא ישועו כי אסרם**, ועוד אמר ר"א שמי שיש בו חנופה אפילו עוברים במעי אמם מקללים אותו שכתוב **אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים וקוב זה קללה שכתוב לא קבה קל ולאום זה עוברים שכתוב ולאום מלאום יאמץ**, עוד אמר ר"א שמי שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנאמר **אוי האומרים לרע טוב ולטוב רע ואח"כ נאמר לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה**, ואמר ר"א שכל המחניף לחבירו סופו שנופל בידו ואם לא בידיו יפול ביד בניו ואם לא ביד בניו יפול ביד בניו שכתוב **ויאמר ירמיה לחנניה אמן כן יעשה ה' יקם את דברך**,

דף מב וכתוב והיה הוא בשער בנימין ושם בעל פקידות ושמו יראה בן שלמיה בן חנניה ויתפוס את ירמיה הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל ויאמר לו ירמיה שקר אינני נופל אל הכשדים, וכתוב

ויתפוס ירמיהו ויביאהו אל השרים, עוד אמר ר"א שעדה שיש בה חנופה היא מאוסה כנדה שכתוב כי **עדת חנף גלמוד ובכרכי הים קוראים לנדה גלמודה** והיינו שהיא גמולה מבעלה, עוד אמר ר"א שעדה שיש בה חנופה סופה לגלות שכתוב בהמשך **ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה**.

ר' ירמיה בר אבא אומר ד' כיתות לא מקבלות פני שכינה, כת ליצים שכתוב **משך ידו את לוציזים**, כת חנפים שכתוב כי **לא לפני חנף יבא**, כת שקרים שכתוב **דובר שקרים לא יכון לנגד עיני**, כת מספרי לשון הרע שכתוב כי **לא קל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע**.

פרק משוח מלחמה

משנה משוח מלחמה דיבר אל העם בלשון הקודש, שכתוב והיה **כקרבתם אל המלחמה ונגש הכהן היינו משוח מלחמה ודבר אל העם בלשון הקודש ואמר אליהם שמע ישראל אתם באים למלחמה על אויבכם** שאינם כאחיכם יהודה על שמעון ושמעון על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם, שנאמר **ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישבו שומרון**, אלא הולכים אתם על אויבכם שאם תפלו בידם לא ירחמו עליכם אל ירך לבבכם אל תיראו אל תחפזו, אל ירך לבבכם מצהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תיראו מהגפת תריסים ושפעת קלגסים, אל תחפזו מקול הקרנות אל תערצו מקול צווחות, כי ה' **אלוקיכם הולך עמכם** הם באים בנצחוננו של בשר ודם ואתם באים בנצחוננו של מקום, פלישתים באו בנצחוננו של גלית וסופו שנפל בחרב ונפלו עמו, בני עמון באו בנצחוננו של שובך וסופו שנפל בחרב ונפלו עמו ואתם לא כך אלא ה' **אלוקיכם ההולך עמכם להלחם לכם**, זה מחנה הארון. **גמרא** מהפסוק ודיבר לומדים שזה בלשון הקודש, שכתוב כאן ודיבר וכתוב **משה דיבר והאלוקים יענו בקול**, ושנו בברייתא שלא כל כהן מדבר שהרי ודיברו השוטרים מדובר בממונים, ואין לומר בכה"ג, כי כמו שלשוטרים יש על גבם ממונה כך לכהן יש ממונה על גביו, ואמנם גם לכה"ג המלך ממונה עליו אך בעבודתו אין מעליו, ואין לומר שהסגן מדבר לעם כי הסגן לא נקרא ממונה, כמו שאמר ר' חנינא סגן הכהנים שהסגן ממונה לכך שאם יש פסול בכה"ג הוא נכנס לשמש תחתיו.

הכהן אומר שמע ישראל אמר ר' יוחנן בשם רשב"י שהקב"ה אמר שאפילו אם לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אין אתם נמסרים בידם.

שנו בברייתא שהכהן מדבר פעמיים אחת בספר ואחת במלחמה, בספר הוא אומר שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו, וכשהגיעו למלחמה הוא אומר אל ירך לבבכם אל תיראו אל תחפזו ואל תערצו כנגד ד' דברים שעושים הגויים מגיפים מריעים צווחים ורומסים.

אמר ר' יוחנן שגלית נקרא על שם שעמד בגילוי פנים כנגד הקב"ה שהוא אמר **ברו לכם איש וירד אלי** והוא התכוון להקב"ה שנקרא **איש מלחמה**, אמר הקב"ה אני מפילו על ידי בן איש שכתוב **ודוד בן איש אפרתי**, ואמר ר' יוחנן בשם ר"מ שבג' מקומות לכדו פיו של אותו רשע שהוא אמר **ברו לכם איש**, ועוד שאמר **אם יוכל להלחם אתי והכני ועוד** שאמר **הכלב אנוכי כי אתה בא אלי במקלות ואמנם דוד אמר לו אתה בא אלי בחרב בחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה' צבקות אלוקי מערכות ישראל אשר חרפת**, ומה שהפלשתי ניגש השכם והערב אמר ר' יוחנן שרצה לבטלם מקר"ש שחרית וערבית, והוא התיצב מ' יום כנגד מ' יום שנתנה בהם תורה לישראל, ומה שכתוב **ויצא איש הביניים ממחנה פלשתים הכוונה** שהיה בנוי מכל מום, ושמואל אומר שהוא היה בינוני באחיו, ואצל ר' שילא אמרו שהוא בן מאה אבות ורק אחד מהם אביו, וגלית שמו שהיה מגת, ושנה רב יוסף שהכל דשו באמו כגת ומה שכתוב **מערות וקוראים ערפה** נחלקו רב ושמואל אם שמה הרפה ונקראה ערפה שהכל ערפה מאחריה או ששמה ערפה ונקראה הרפה שהכל דשו בה כהרפות, וכמו שכתוב **ותקח האשה ותפרוש המסך על פי הבאר ותשטח עליו את הריפות או כמו הפסוק אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי**.

את ארבעת אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד אנשיו, והם היו סף ומדון גלית וישבי בנב והם נפלו ביד דוד ועבדיו שכתוב **ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה**, אמר ר' יצחק יבואו בני הנשוקה ויפלו בידי בני הדבוקה, ורבא דרש שבשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה שיצאו ממנה ד' גיבורים שכתוב **ותשאנה קולן ותבכנה עוד**.

כתוב בפסוק על גלית חץ חניתו וקוראים עץ חניתו, אמר ר"א עדיין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע שאסור לספר בשבחן של רשעים, ומה שפתחו בשבחו זה להודיע שבחו של דוד.

בספר שמואל כתוב שובך ובדברי הימים כתוב **שופך**, נחלקו רב ושמואל אם שופך שמו וקראו לו שובך שהיה עשוי כשובך, או שובך שמו וקראו לו שופך שהרואהו נשפך לפניו כקיתון.

כתוב בפסוק אשפתו כקבר פתוח כולם גיבורים, נחלקו רב ושמואל ויש אומרים שנחלקו בזה ר' אמי ור' אסי האם כשזרקו חץ עשו אשפתות של חללים, ואין לומר רק מחמת אומנותם אלא שהיו גיבורים, או שעשו אשפתות הכוונה שכשעשו צרכיהם עשו אשפתות של זבל ולא מחמת שהיו חולי מעיים אלא שהיו גיבורים, ורב מרי אומר שמי שיש לו הרבה זבל זה מחולי מעיים, ונ"מ שיטרח בעצמו לבקש לו רפואה.

נחלקו ר' אמי ור' אסי בפסוק דאגה בלב איש ישיחנה אם הכוונה ישיחנה מדעתו או ישיחנה לאחרים, לשון שיחה.

הכהן אמר אינכם כמו האומות מפני שהשם וכל כינויו מונחים בארון,

דף מג וכן כתוב וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פנחס, אותם זה סנהדרין פנחס זה משוח מלחמה וכלי הקודש זה ארון והלווחות שבו, וחצוצרות התרועה אלו השופרות, ושנינו שפנחס לא הלך למלחמה לחנם אלא להפרע דין יוסף אבי אמו שכתוב **והמדנים מכרו אותו אל מצרים** ופנחס בא מיוסף, ומה שכתוב **ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל** לכאורה הכוונה מבנות יתרו שפיטם עגלים לע"ז, ויש לומר מבנות יוסף שפטפט ביצרו ומה שביזוהו השבטים ואמרו ראיתם בן פוטי זה שפטם אבי אמו עגלים ע"ז שיהרוג נשיא שבט מישראל, אלא יש לומר שאם אבי אמו מיוסף אם אמו מיתרו, ואם אמו מיוסף אבי אמו מיתרו, ולכן כתוב **מבנות ולא כתוב בת ומשמע שתיים**.

משנה ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו ואלו הבונה ואחד הירוש ואחד הלוקח ואחד העצים ובית האוצרות, ואחד הבונה ואחד הירוש ואחד הלוקח ואחד שניתן לו במתנה, וכן מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו אין הבדל בין נטע כרם או חמשה אילני מאכל ואפילו מחמשת המינים ואין חילוק בין הנוטע או המבריך או המרכיב, ואין חילוק בין הנוטע או הלוקח או הירוש או שניתן לו במתנה, וכן מי האיש אשר ארס אשה ולא לקחה בין בתולה בין אלמנה או שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו, ואנשים אלו שחזרו מעורכי המלחמה חוזרים ומספקים מים ומזון ומתקנים הדרכים, ואלו שאינם חוזרים: הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת, הנוטע ד' אילני מאכל ואפילו ה' אילני סרק, המחזיר גרושתו ואלמנה שהתארסה עם כה"ג, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישראל, בת ישראל לממזר ונתין אינם חוזרים, ור' יהודה סובר שגם הבונה בית על מכונו אינו חוזר, ור"א אומר שאף הבונה בית לבנים בשרון אינו חוזר, אלו שלא זזים כלל ממקומם: בנה בית וחנכו נטע כרם וחיללו נושא ארוסתו וכונס את יבמתו, שכתוב נקי יהיה לביתו שנה אחת, לביתו כפשוטו, יהיה זה כרמו, ושמת את אשתו זו אשתו אשר לקח לרבות יבמתו ואינם מספקים מים ומזון ואינם מתקנים את הדרכים. גמרא אין לפרש ודברו השוטרים דברים של עצמם שכתוב אח"כ ויספו שזה דברים של עצמם, אלא ודברו השוטרים הכוונה לדברי משוח מלחמה שהכהן דיבר והשוטר משמיע, ישנה ברייתא שכהן מדבר ושומר משמיע ובברייתא שומר מדבר ושטר משמיע, ובמבאר אביי שמונגש עד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע, ומודברו עד ויספו כהן מדבר ושטר משמיע, ומויספו ואילך שוטר מדבר ושטר משמיע.

כתוב בתורה אשר בנה בית ולקח וירש וקיבל במתנה לומדים ממי האיש, ומה שכתוב בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות שכתוב אשר בנה מכל מקום, ואין לרבות בית שער אכסדרה ומרפסת שכתוב בית שהוא ראוי לדירה, ור"א בן יעקב לומד מבית כמשמעו מולא חנכו לומדים למעט גזלן, ולכאורה ר"א חלק על ר' יוסי הגלילי שלמד מהירא ורך הלבב עמוד ב שירא מעברות שבידו, ויש לדחות שמדובר שעשה תשובה ושילם וזה לא נקרא כלוקח כיון שזה הגיע לידו בגזל.

כתוב בתורה אשר נטע, ומרבים לקח וירש וקיבל במתנה מהפסוק מי האיש אשר נטע כרם, ושאר אילנות לומדים מאשר נטע, ואין לרבות ד' אילנות וה' אילני סרק שכתוב כרם, ור"א בן יעקב לומד מכרם כמשמעו ומולא חיללו ממעטים מבריך ומרכיב, ואמנם במשנתנו כתוב אחד הנוטע ואחד מבריך ואחד מרכיב, אמר ר' זירא בשם רב חסדא שמדובר בהרכבת היתר ור"א דיבר בהרכבת איסור, ויש

לדקדק בהרכבת היתר שאם מדובר בהרכיב ילדה בילדה א"כ ודאי יחזור מצד הילדה הראשונה ואם מדובר בהרכיב ילדה בזקנה, הרי ר' אבהו אמר שילדה שסבכה בזקנה בטלה בה ואין בה דין ערלה, ור' ירמיה מבאר שמדובר בהבריך ילדה בילדה ומה שאינו חוזר מצד הראשונה שמדובר שנטעה לשם סייג וקורות ששנינו שהנוטע לסיג וקורות פטור מערלה, ומה שילדה בזקנה בטלה וילדה בילדה לא בטלה שבזקנה אם נמלך אינו יכול לחזור בו אך בנוטע לסיג וקורות יכול לחזור בו שהרי מתחילה עשוי לפירות וזה כמו עלו מאליהן שחייבים בערלה, וממה שהגמ' לא העמידה בכרם של ב' שותפים שכל אחד חוזר על שלו מוכיח רב פפא שגם בכרם של ב' שותפים לא חוזרים מעורכי המלחמה, ומה ששנינו שחמשה אחים שמת אחד מהם במלחמה כולם חוזרים, יש לומר שהיבמה נחשבת אשתו של כל אחד מהם אך בשותפים אין זה נקרא כרמו של כל אחד מהם, ר"נ בר יצחק מעמיד שמדובר במבריך אילן בירק שרשב"ג בשם ר' יהודה בר גמדיא איש כפר עכו התיר, וחכמים אוסרים, ור' יוחנן מעמיד שזה כר"א בן יעקב שסובר שמבריך ומרכיב אינו חוזר שהוא אמר כרם כמשמעו וא"כ נוטע כמשמעו ולא מבריך ומרכיב.

ר' דימי אמר בשם ר' יוחנן בשם ר"א בן יעקב שילדה פחות מטפח חייבת בערלה כל שנותיה אף שנראית כבת שנתה, ודוקא שיש שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב, וכשכל הכרם נמוך יש קול.

עוד אמר ר' דימי בשם ר' יוחנן בשם ר"א בן יעקב שמת תופס ד' אמות לקר"ש שכתוב לו עג לרש חרף עושהו.

ר' יצחק אמר בשם ר' יוחנן בשם ר"א בן יעקב שחורגת שגדלה בין האחים אסורה להנשא להם שהיא נראית כאחותם אך אין ההלכה כן שיש קול לדבר, עוד אמר ר' יצחק בשם ר' יוחנן בשם ר"א בן יעקב שאם עשה לקט שכחה ופאה בגורן קבע אותם למעשר, ואמר עולא שזה רק בעיר אך בשדה יש לזה קול.

עוד אמר ר' יצחק בשם ר' יוחנן בשם ר"א בן יעקב שילדה הפחותה מטפח אמה מקדשת את הזרעים וכל זה בשתיים כנגד שתיים ואחת יוצאת זנב אך כשכל הכרם היא אוסרת.

דף מד עוד אמר ר' יצחק בשם ר' יוחנן בשם ר"א בן יעקב שמת תופס ד' אמות בקבר וכן שנינו שלב"ש חצר הקבר העומד בתוכה טהור ודוקא שיש בה ד' אמות, ולב"ה אפילו ד' טפחים וכל זה כשפתחה למעלה אך מן הצד לכו"ע ד' אמות, אך לכאורה הסברא להיפך שמהצד יכול לצאת בקצת מקום בלי להאחיל ואילו מלמעלה הוא ודאי יאהיל, אלא יש לגרוס שכל זה מהצד אך מלמעלה לכו"ע ד' אמות וכ"ז בחצר הקבר אך בסתם מת תופס ד' אמות.

אפילו מארס אלמנה וכן שומרת יבם ואפילו ה' אחים שמת אחד מהם במלחמה כולם חוזרים, ומולא לקחה לומדים למעט אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה להדיוט ממזרת ונתניה לישראל ובת ישראל לנתין וממזר, ולכאורה זה לא כר' יוסי הגלילי שהירא ורך הלבב מעברות שבידו ממילא צריך לחזור, ויש לומר כדברי רבה שבכולם חייב רק כשבעל שכתוב לא יקח משום לא יחלל.

התורה אומרת קודם אשר בנה ואח"כ אשר נטע ואח"כ אשר ארס ללמד דרך ארץ שקודם יבנה בית ואח"כ יטע כרם ואח"כ ישא אשה, וכן אמר שלמה בחכמתו הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך, מלאכתך זה בית, בשדה לך זה כרם, אחר כך ובנית ביתך זו אשה, עוד יש לפרש מלאכתך זה מקרא, בשדה לך זה משנה, ובנית ביתך זה גמרא, עוד יש לפרש מלאכתך זה מקרא ומשנה, בשדה לך זה גמרא, ביתך זה מעשים טובים, ור"א בן ר' יוסי הגלילי מפרש מלאכתך זה מקרא משנה וגמרא בשדה לך זה מעשים טובים ובנית ביתך דרוש וקבל שכר.

אם הוסיף דימוס אחד בביתו חוזר שזה לא נקרא על מכונו. לר"א אינו חוזר לבית לבנים בשרון כי מחדשים אותו כמה פעמים בד' שנים.

באשה חדשה לא זו ממקומו ואפילו אם היא אלמנה וגרושה שכתוב אשה מכל מקום, וחדשה הכוונה חדשה לו למעט מחזיר גרושתו שאינה חדשה לו.

באשה חדשה לא יספק אפילו מים ומזון שכתוב לא יעבור עליו לכל דבר ואין לרבות בנה בית ולא חנכו נטע כרם ולא חיללו ארס אשה ולא לקחה, שכתוב עליו שרק עליו לא יעבור אך על אחרים יעבור, וכתוב עוד לא יצא בצבא לעבור עליו בשני לאוין.

משנה ויספו השוטרים לדבר, לר"ע הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה, ור' יוסי הגלילי סובר שירא מעבירות שבידו ולכן התורה תלתה גם בנה בית ונטע כרם שיחזור בגללם, ור' יוסי סובר שירא מדובר בכה"ג שנשא אלמנה, וכהן הדיוט שנשא גרושה וחלוצה, וישראל שנשא ממזרת ונתניה, וממזר ונתין שנשאו בת ישראל. והיה ככלות

השוטרים לדבר אל העם ופקדו ראשי צבאות בראש העם ומעמידים זקיפים בעקבו של עם לפנייהם ואחרים מאחוריהם ובידם כשילין של ברזל שכל המבקש לחזור יש להם רשות לקפח את שוקיו עמוד ב שהניסה היא תחילת נפילה שכתוב נס ישראל מפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם, וכתוב אח"כ וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים וכל זה במלחמת רשות, ובמלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן ומחרו וכלה מחופתה, ולר' יהודה הכל נאמר במלחמת מצוה אך במלחמת חובה הכל יוצאים גם חתן ומחרו וכלה מחופתה. **גמרא ר' יוסי וריה"ג נחלקו בעבירה דרבנן, ולפ"ז מה ששנינו שהסח בין תפילין של יד לשל ראש זה עבירה שחוזר עליה מעורכי המלחמה זה כריה"ג, ומה ששנינו שמי ששמע קול קרנות או הגפת תריסין והרתיע או ששמע צחצוח חרבות ומים שותתים על ברכיו חוזר, לכאורה זה כר"ע, ויש לומר שגם ריה"ג מודה בזה שכתוב ולא ימס לבב אחיו כלבבו.**

יש להקשות מדוע כתוב במשנה שניסה תחילת נפילה שיש לומר שתחלת נפילה ניסה ואכן יש לפרש שתחילת נפילה ניסה.

ר' יוחנן אומר שרשות של ת"ק זה מצוה של ר' יהודה ומצוה של ת"ק זה חובה של ר' יהודה, ור"ב אומר שמלחמת הכיבוש של יהושע לכו"ע זה חובה ומלחמת דוד לרווחה לכו"ע זה רשות, ונחלקו במלחמה שלא יבואו עליהם עכו"ם, לת"ק זה רשות ולר' יהודה זה מצוה ונ"מ לעוסק במצוה שפטור מהמצוה.

פרק עגלה ערופה

משנה פרשת עגלה ערופה נאמרת בלשון הקדש שכתוב **כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקנין ושופטין** שלשה, ויצאו מב"ד הגדול בירושלים, ולר' יהודה חמשה שכתוב **זקנין שנים ושופטין שנים** ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד. אם נמצא המת טמון בגל או שתלוי באילן או שצף על המים לא היו עורפים שכתוב **באדמה** ולא טמון בגל, נופל ולא תלוי באילן, בשדה ולא ע"ג מים, אם נמצא סמוך לספר או סמוך לעיר שרובה עכו"ם או עיר שאין בה ב"ד לא עורפים, ומודדים רק לעיר שיש בה ב"ד. **גמרא** ר' אבהו אמר מנין שזה בלשון הקדש שכתוב **וענו ואמרו**, ובלויים כתוב **וענו הלוויים ואמרו** ושם היה בלשון הקודש, והמשנה ממשיכה כיצד סדר עגלה ערופה שיצאו שלש זקנים או חמשה לר' יהודה, והוא למד **מזקנין ב' ושופטין ב'** ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד אחד, ור"ש לומד רק מזקנין שנים ואין ב"ד שקול מוסיפים עוד אחד, ור"ש לא למד **משופטין** שלומדים מזה למיוחדים שבשופטין, ור' יהודה למד את זה מהיתור של **זקני וזקנין**, ור"ש סובר שאם היה כתוב **זקני** היינו אומרים אפילו זקני השוק לכן כתוב **זקנין**, ואם היה כתוב רק **זקנין** היינו אומרים אפילו סנהדרין קטנה לכן כתוב **ושופטין**, והיינו מיוחדים שבשופטין ור' יהודה למד גזירה שוה מזקני העדה ששם זה מיוחדים שבעדה אך לפ"ז ניתן ללמוד משם הכל **וזקנין ושופטין** מיותר אלא ר' יהודה לא למד גזירה שוה אלא מהואו של ושופטין,

דף מה ור"ש לא דרש ואו, אך יש להקשות שנלמד **מויצאו ב' ומדדו ב'** וא"כ ביחד הם ט' לר' יהודה ולר"ש ז', ויש לומר שלמדו משם **ויצאו** הן ולא שלוחיהן **ומדדו** שאפילו נמצא בכירור קרוב לעיר מצוה לעסוק במדידה.

משנתנינו לא כר"א בן יעקב שלומד **מזקנין סנהדרין** ו**מושופטין** זה מלך וכה"ג שכתוב **מלך במשפט יעמיד ארץ**, ובכה"ג כתוב **ובאת אל הכהנים והלוויים אשר יהיו בימים ההם או אל השופט**, והסתפק אם ר"א בן יעקב חלק רק על מלך וכה"ג ובסנהדרין הוא יודה לר"ש, או שהוא חלק על ר' יהודה שמספיק ג' או ה', או שצריך את כל הסנהדרין ורב יוסף מוכיח ממה ששנינו מצאן זקן ממרא בבית פגי והמרה עליהם אינה המראה שנאמר **וקמת ועלית** שהמקום גורם, ואין לומר שיצאו חלקם כי ודאי אין זה המראה שאולי אלו שנשארו היו מודים לו אלא שיצאו כולם ופשוט שלא יצאו לדבר הרשות שהרי כתוב **שרך אגן הסהר אל יחסר המזג** שאם נצרך אחד לצאת יוצא רק אם נשארו כ"ג, אלא שיצאו לדבר מצוה והיינו שיצאו למדידת עגלה כר"א בן יעקב, ואב"י דוחה שיתכן שיצאו כדי להוסיף על העיר והעזרות, ששנינו שמוסיפים על העיר והעזרות רק בב"ד של ע"א, וכן שנינו בכרייתא להדיא כרב יוסף מצאן זקן ממרא בבית פגי והמרה עליהם כגון שיצאו למדידת עגלה או להוסיף על העיר והעזרות יכול תחשב המראה, ת"ל **וקמת ועלית** שהמקום גורם.

באדמה פרט לטמון, לכאורה זה כר' יהודה שלומד בפסוק **ושכחת עומר בשדה** פרט לטמון ואילו חכמים אומרים **בשדה** לרבות הטמון, ורב דוחה שגם חכמים יודו כאן שכתוב **כי ימצא חלל בכל מקום** שנמצא וא"כ כתוב **באדמה** למעט טמון, ואילו בשכחה כתוב **כי תקצור ושכחת** והשכחה גלויה כמו קציר וא"כ כתוב **בשדה** לרבות טמון, ור' יהודה יכל ללמוד משכחה כמו קציר שהוא בגלוי,

ומבשדה לומדים לרבות שכחת קמה וחכמים לומדים שכחת קמה מכי **תקצור קצירך בשדך** ור' יהודה לומד את זה כדברי ר' אבהו בשם ר"א למעט כשצפו העומרים לשדה חבירו, ורבנן לומדים את זה **מבשדה בשדך**, ולר' יהודה לא משמע ללמוד מבשדה בשדך.

ר' ירמיה מסתפק במקרה שצפו עומרים לתוך שדהו האם אויר שדה הוא כשדה או לא, ורב כהנא אמר לרב פפי או לרב זביד שלכאורה יש להוכיח מדברי ר' אבהו שממעטים כשצפו לתוך שדה חבירו משמע שלשדהו זה נקרא כשדה, אך מצד שני יש לומר שמיעטו צפו אך בהניח בשדה חבירו זה שכחה אך זה ודאי לא יתכן כי צריך **בשדך** אלא שבשדה חבירו אינו שכחה גם במונחים וכתוב צפו כי המציאות היא שזה בא לשם רק בצפו, ולכאורה יש להוכיח ממה שכתוב שעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גב חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה, ור"ש בן יהודה אומר בשם ר"ש שניהם אינו שכחה התחתון כי הוא טמון והעליון מפני שהוא צף ובעליון לא נחלקו וצף אינו שכחה, ויש לדחות שאינו שכחה כי החזיק בו וכתבו על גב חבירו לחדש שהתחתון הוא שכחה, אך קשה שכתוב להדיא שהסיבה היא מפני שהוא צף, ויש לפרש שהוא כצף.

אב"י אמר הריני כבן עזאי בשוק של טבריה לענות על כל השאלות שאל תלמיד אחד במקרה שיש שני חללים זה על זה מהיכן מודדים לעגלה ערופה האם מין במינו נחשב טמון וזה לא נחשב כצף ומודד מעליון או שמין במינו נחשב צף ואינו טמון ומודד מהתחתון או שמין במינו נחשב טמון וגם צף ולא מודד לא מתחתון ולא מעליון **עמוד ב** אמר אב"י שיש להוכיח ממה ששנינו שנחלקו בעומרים על גב חבירו ואם נאמר שהם סוברים כר' יהודה שמיעט טמון מבשדה א"כ הם נחלקו אם מין במינו נחשב טמון או לא, ויש לדחות שנחלקו במחלוקת ר' יהודה וחכמים אם מודדים בטמון או לא, אך לפ"ז לא צריך להעמיד בגב חבירו וניתן להעמיד אפילו בעפר ובצורר, ויש לומר שנקטו גב חבירו להודיע כוחו של ר' יהודה שגם במין במינו נחשב טמון.

מחלל ממעטים חנוק ולא מפרפר, ומבאדמה ממעטים כשטמון בגל, **נופל** למעט תלוי באילן, **בשדה** למעט צף על מים, ור"א לא מיעט שכתוב **חלל** מיותר.

סמוך לספר לא מביאים עגלה ערופה שכתוב **כי ימצא** למעט מצוי, ועיר שאין בה ב"ד ממעטים כי צריך **זקני העיר**, ומה שכתוב בהמשך שמודדים לעיר שיש בה ב"ד ולכאורה זה מיותר שהרי צריך זקנים אלא בא ללמד שגם אם יש עיר סמוכה יותר בלי ב"ד מודדים מהעיר עם הב"ד שכתוב **ולקחו זקני העיר** היא מכל מקום.

משנה אם נמצא ההרוג מכוון בין שתי עיירות לר"א שניהם מביאות עגלה ערופה, ירושלים אינה מביאה, אם נמצא הראש בנפרד מהגוף לר"א מוליכים הראש לגוף ולר"ע מוליכים הגוף לראשו, לר"א מודדים מטבורו ולר"ע מודדים מחוטמו, ור"א בן יעקב אומר שמודדים ממקום שנעשה חלל מצוארו. **גמרא** ר"א סובר ששתי ערים מביאות שאפשר לצמצם וכתוב **קרובה** ואפילו קרובות. **ירושלים** אינה מביאה שכתוב **לרשתה** וירושלים לא התחלקה לשבטים.

מה שנחלקו בנפרד הגוף מהראש ודאי לא חלקו במדידה שחלקו בה בסיפא ור' יצחק אומר שנחלקו במת מצוה אם קנה מקומו, שלר"א מוליכים את הראש לגוף שהגוף נפל במקומו והראש המשך ממנו, ולר"ע מוליכים את הגוף לראש שהראש נפל במקום מיתתו והגוף המשך במרוצתו.

מה שנחלקו מהיכן מודדים זה תלוי אם עיקר חיותו באפו או בטבורו, ולכאורה נחלקו במחלוקת אם יצירת ויד מהראש שכתוב **ממעי אמי אתה גוזי** ועוד כתוב **גזי נודך והשליכי** ואבא שאול אומר מטבורו והוא משלח שרשיו לכל צד, ויש לומר שאבא שאול דיבר רק על היצירה שהולד נוצר מאמצעו אך לענין חיות גם אבא שאול יודה שזה מאפו שכתוב **כל אשר נשמת רוח חיים באפיו**.

ר"א בן יעקב אומר שמודדים ממקום שנעשה חלל כמו שכתוב **לתת אותך אל צוארי חלל רשעים**.

משנה אחר שגמרו למדוד נפטרו זקני ירושלים וזקני אותה עיר מביאים עגלת בקר שלא משכה בעול ומום לא פוסל בה, ומורידים אותה לנחל איתן כמשמעו, וקשה אף שאינו איתן כשר, ועורפים בקופיץ מאחוריה ואסור לזרוע ולעבוד במקומה, אך מותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים וזקני העיר רוחצים את ידיהם במים במקום עריפתה ואומרים **ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו** ואמנם לא עלה על דעתנו שהזקנים הללו הם שופכי דמים אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו בלי לוייה,